

ПЛОВДИВ

Ето първото впечатление от квартала, през очите на един журналист:

“Булевардът бучи в летния си ритъм и пътнициите по него мятат разсейн поглед въстриани, но като зърнат единия тротоар, изразът на лицата им се изменя - едни презително свиват очи, други състрадателно се усмихват, трети гордо вирват глава. Нали толкова умеем да измерваме себе си гла-

Букурещ, 20-те години

Вно с бедата на другите и така да постигаме желаното душевно спокойствие, че Всичко Все пак ни е наред в това тревожно време?!

А там, на тротоара, живеят къщички. Съградени са от парчета тухли и кирпич, а там, където не е достигнал материалът, са допълнени с дървени талпи и менекия. Грозни и сакати, схлупени и бедни, но Все пак домове - прозорците им блестят, по тях в консервени кутии се купри весело мушки. От порта до порта, като транспаранти вятърът надуваша пране - гащи, фланели, чаршафи, блузи и панталони, които, като че ли радостно махат към отминаващите коли и към високите блокове - и те част от кварталчето.

То е толкова малко, колкото една комешка кожа, а е приютило около 30 000 души. Друг свят, съвсем друга битка със живота."

Корнелия Божанова, журналист, Кварталът и хората

Кратка историко-демографска справка за ромите в Пловдив

В книгата "Циганите в Османската империя"/Марушиакова, Попов, 2000/ се цитира данъчен регистър от 1489 - 90г., като за Филибе като цигански са отбелязани 33 домакинства и 5 вдовишки, през 1516 циганските домакинства са 175; десет години по-късно те са вече 283, от които 90 мюсюлмански, а християнски - 193. Авторите споменават и данъчния регистър от 1522 - 1523 г., в който, освен музиканти при отбелязаните занятия на циганите се срещат и калайджии, налбанти, златари, сабляри, печкари, обущари, джамбазани, чехлари, коожари, шивачи, халачи, бояджии, решетари, халваджии, сиренари, месарии, кебапчи, градинари, магаретари, пазачи, тъмничари, слуги, кузиери, маймунджии, бунарджии и т. н.

В Пловдивския санджак през 1587 е отбелязано население общо 13892 души, като се отчитат само пълноценните мъже, от които цигани-мюсюлмани са 12471, цигани-християни са 1421, като в кааза Пловдив са съответно - 5474 мюсюлмани и 24 християни.

През 2002 г. в Пловдив има няколко квартала, заселени с ромско население - "Столипиново", "Шекер махала" и "Хаджи Асан махала", като броят на ромското население се определя в различните източници различно - между 30 000 до 40 000 души.

Столипиново е най-големият квартал в град Пловдив, почти изцяло заселен с ромско население. Историята му е сравнително кратка. В началото на XX век тук е имало само малка мюсюлманска махала. Кварталът се разрасства през 30-те години, когато част от ромите са изселени от централните части на Пловдив. Кварталът носи името на генерал Столипин - един от най-големите пълководци на Русия, участник в освобождението на Пловдив. След 1944 г. кварталът е пре-

кръстен на "Изгрев", но и до днес почти никой не използва това име.

Безспорно Столипиново е и един от най-известните ромски квартали в България. Той заема една седма от площта на район "Източен" Макар и придобил популярност, кварталът Води затворен начин на живот и голяма част от неговите жители почти никога не го напускат. Само в няколко квадратни километра, тук живеят между 30 000 и 40 000 души - турци, роми и българи. Повече от две трети изповядват исляма и се самоопределят като турци. Втората по големина група са ромите християни - самоопределящи се като "бургуджии" (ковачи, шлосери, заварчици) и "каладжии". Макар и "разделени" от религията, турците и ромите съжителстват в рамките на квартала и обитават едни и същи институционални и неинституционални публични пространства.

Столипиново по инфраструктура се различава от останалите ромски квартали в другите градове. През шестдесетте - седемдесетте години в квартала започва панелно строителство и ромите са заселени в новите бетонни блокове. Хората са изтъргнати от естествената им среда, която предполага колективен начин на живот и съхраняване на традиционния им поминък. От това време са и "легендите", как някой си качил коня в апартамента, или запалил огън в него. Високата раждаемост, традиционна за общността, довела до бързо разрастване на семействата и част от членовете на големите фамилии започнали да строят набързо пристройки и малки къщички, които в голямата си част са незаконни. Проб-

Цветарка,
Букурещ, 30-те

лемът с пространството се решава по този начин и до днес, за сметка на улиците и принадлежащите към панелните блокове гворчета. Затова, в различните части на квартала се оформят тесни пътеки, в които външен човек не може да се ориентира. Организацията на жилищното пространство е довела до многобройни проблеми с електроснабдяването, водоснабдяването и канализацията, улично осветление липсва, а водата, особено в блоковете

недостига, тъй като се използва всекидневно в огромно количество, без да се пести.

Организация на публичното и социално пространство

Безработицата в Столипиново през 2002 г. е повече от 90%. Все още в квартала има и занаятчии, които са успели да съхранят традиционните си занятия и работят на парче. В Столипиново има семейства, за които ковачеството е потомствен занаят, предаван от баща на син в продължение на поколения - така наречените бургуджии, които са около 25 на сто от населението на квартала. В

момента повече от половината от тях се занимават с ковачество и железарство. Те произвеждат ногкови, сечива, метални врати, огради и други изделия.

Лом, 2002

Независимо от тях, общата социална картина е отчайваща.

“В Столипиново бедността засегна почти всички. И разликата с останалата част на града е грастична. Безработица и ниска квалификация. Социална изолация. Трудна комуникация с местната Власть, поради неграмотност. Тежките условия на живот се допълват от липса на чешма Вода, на канализация, на отопление. В условията на икономическа криза жителите на квартала са последните, които имат шанс да намерят работа. Семейства с по 5-6 деца са в очевиден рисък да загинат от глад и болести. Все повече деца не могат да посещават детски градини и училища – няма пари за такси, обувки, дрехи, четвергии. Младежите в Столипиново са сред най-засегнатите от кризата. Повечето от тях никога досега не са имали възможност за работа.”

Кварталът и хората

Малко хора знаят, че в ромската общност прането и чистенето са всекидневно задължение на жените в семейството, а общността строго следи за неговото спазване.

Ване. Поразителна е чистотата вътре в жилищното пространство, гори и в най-бедната къща. В квартала строго се спазва и поддържа колективен ритъм на чистене. Особено седмичното почистване е закон, а то включва основно измиwanе, изтупване, подреждане и пране. Става се боядисват всяка година. Това е изключително женска работа, която от мъжете се приема като задължителна за жените и срамна за тях са-

мите. Много жени споделят, че никога в домакинството не са получавали помощ от съпруга си или от други мъже от фамилията. Задълженията в семейството са строго дифенцирани и регламентирани от социалните роли, които изпълняват. Бракът и семейството са на изключителна почит в общността и целта на възпитанието на децата много често се свежда до подготвката им за тези роли.

Семейната общност обикновенно представлява разширено семейство, състоящо се от множество нуклеарни семейства на родители и деца, обикновенно от 3 - 4 поколения, поради традиционната ранна женитба на хората в общността. Когато семейството се увеличи прекалено много, то се разделя на няколко групи, които

*Мечкари,
Букурещ, 20-
те години*

започват да търсят ново жилищно пространство.

В семейството ролята на мъжа и жената са различни и взаимно се допълват. Жената играе важна роля, която се състои в задължението да осигурява всекидневното оцеляване на семейството /храна, грехи/. Традиция в махалата е жените да си разменят съдове, покъщнини и електроуреди. Когато има какво се готови в по-големи количества и част от храната се носи на победните и нямащи. Солидарността е както на всекидневно ниво, така и на празниците, където, освен с продукти и пари, се подпомагат и с труд. Те са задружни, често се събират на моабети. В махалата всеки проблем на отделния човек е общ, коментира се и се обсъжда не в тясното пространство на дома, а публично. При необходимост жената е тази, която се занимава с различните социални институции за получаване на помощи и майчинство. Натоварена с възпитанието на малките деца и особено на младото момиче до неговата сватба, тя играе главната роля за осигуряването оцеляването на групата и чрез раждането на децата. В квартала доста жестоко се присмиват на бездетните жени, а за разведените смятат, че са с леко поведение. Не са редки случаите на осиновяване на деца от Дом "Майка и дете", гори от жени, които имат по няколко свои. С най-голямо презрение обаче, общността гледа на жените и семействата, които си оставят децата за осиновяване. Силно емоционално натоварени са връзките между майките и омъжениите ѝ дъщери, които тя всячески подпомага – гледа децата, носи продукти, помага в къщната работа. Самата колективност на всекидневието в махалата напълно запълва необходимостта от соци-

*Букурещ,
30-те
години*

ални контакти, разбира се полово диференцирани и създава у хората усещане за сигурност и опора. Това е, може би, причината голяма част от тях никога да не я напускат.

Бащата е носител и защитник на семейния престиж

по отношение на всичко, което е извън групата. В рамките на групата той е глава на семейството и затова притежава авторитета и властта за вземане на решения. По-голямата част от времето той прекарва вън от семейството, в упражняване на занаят или в неинституционалното публично пространство, каквото е кръчмата. Дълг на бащите към женените синове е да им осигури, ако не самостоятелен дом, то поне някакво жизнено пространство. По тази причина и след женитбата синовете остават в квартала, като много често тяхното семейство се изхранва от родителите. Даже да живеят отделно, те общуват всекидневно с родителите си, като много често наследяват бащиния занаят.

*Младоженци,
Лом, 60-те*

В квартала е традиция и след брака всеки от съпрузите да общува по-интензивно със своите си родници и затова родовите мрежи на взаимопомощ са по-натоварени от приятелските. Поради силната ендогамия, не са рядкост браковете между роднини, с което специалистите обясняват високия процент наследствени заболявания. Ендогамията не е само в махалата, но и вътре в отделните групи, които живеят в нея. Чистотата на

групата е ценност в общността.

В повечето от случаите в махалата, бракът започва не със сватбата, а с раждането на първото дете, тъй като едва тогава се търси уостоверенето за брак. Честа практика е да изгонят снахата, преди още да има подписан брак. В квартала има много случаи на втори и трети бракове. При смърт на някой от родители, останалият жив почти веднага се жени, за да може да се отгледат останалите деца. Записахме и някои истории за извънбрачни връзки на съпрузите, към които обаче общността е госта снисходителна, за сметка на отношението към любовниците, наричани с нецензорни имена.

По разкази на информаторите, семейството и махалата се грижат за всяко дете, още преди да се е родило, като налагат и следят бременната да спазва определени правила – кое да поглежда и кое да не гледа; какво да гокосва и какво не; какво да яде; какво е добре да работи; как да се пази от уроочасване; от какво да се пази, за да се роди здраво и хубаво дете. Освен тези правила, общността си изработва и други, които регламентират отношението към бременната, за да се осигури нейния и на детето психически комфорт – “да са добри с нея, да ѝ прощават, да ѝ предлагат да хапне от всичко, за да не пометне.”

След като се роди детето, неговото възпитание е колективно и се осигурява от цялото семейство, и от махалата. Докато са по-малки, никога не се оставят сами и около тях винаги има хора. Майките

Вече съм голям

ги кърмят до много късно, почти до следващата бременност. Докато ги кърмят, ги носят почти непрекъснато на гръб и не ги отделят от себе си. Сравнително от скоро е отглеждането на детето в кошче и използване на бебешки колички. Децата са в постоянен физически и социален контакт с възрастните и защото от най-ранна възраст започват да им помагат – момичетата в домакинството, момичетата на бащите. Детето, живее заедно с още три или четири поколения в общ дом, пред погледа и контрола на всички, обградено с внимание и грижи и това му осигурява чувство за сигурност в семейството и групата. Във всекидневието не съществува разделяне на света на децата от света на възрастните и децата са включени активно във всички дейности и празници на възрастните. Децата са видимо щастливи, играят непрекъснато навън и зиме, и лете. Деца и възрастни работят и живеят заедно и в този съвместен живот възрастните почти не използват физическите наказания, като средство за корекция и възпитание. Трябва да се е случило нещо изключително, за да напердашат някое дете. Потопено в семейния живот, детето бързо се развива, бързо овладява социални умения за общуване с другите, става самостоятелно и инициативно. Децата от малки съвикват да уважават и слушат по-възрастните и думта на по-големите е закон.

“Опитът, инициативността и отговорността се усвояват в рамките на гъвкачи часови графици и без прекалени забрани. Свободата на инициативата обаче не означава липса на контрол. Просто няма пряк индивидуален контрол, нито изобилие от заповеди, имплициращи подчинението. Контролът е глобален – осъществява се от цялата група /Лиежкоа, Жан-Пиер/.

Една от най-важните задачи на всяко семейство е да намери подходящ жених за дъщерите си. Задача на родителите е да опазят честта на момичето неопетнена. По тази причина за нея се въвеждат редица забрани – да не ходи сама из махалата, да не напуска сама къщата, ако е с приятелки, или роднини, да се приbere щом се стъмни, и други. Родителите и роднините са тези, които и досега избират булката и организират годежа и сватбата. Авторитетът на родители е свещен, независимо, че се оплакват, че децата вече не ги слушат така, както едно време.

Успешен, според информаторите, се смята този човек, който има добро и голямо семейство, за което се грижи и печели пари. Омъжената жена има точно определен статут и задължения в семейството, рода и общността. По традиция жените не участват в дейности извън семейството и рода, но те са в основата на всички календарни и семейни празници. Грижата за отглеждането и възпитанието на децата са изключително нейно задължение и отговорност. На този

етан в ромските семейства Все още е запазен моделът на "четири и повече деца в семейството", независимо, че е налице тенденция за намаляване, като броят на децата намалява с повишаване образователния ценз на родителите. Но Все още, за една голяма част от ромите, особено тия в гетата, се е запазил традиционния кръг: ранен брак - ранно напускане на училище - ранно първо раждане - многобройни раждания почти без интервал помежду им - никаква информация за контрацепция и превенция - безработица - мизерия - липса на образование и перспективи. Интересен е фактът, че при жените от младото поколение, традиционният многодетен модел Все повече се замества от желание за едно-две деца, което показва една относително нова тенденция в отношението към децата - стремеж не само да се отгледат и опазят, но и да им се осигури добро бъдеще и перспектива. Нараства, макар и не много рязко и броя на по-късните бракове, тъй като новите поколения родители държат Все повече за образоването и професионалната ре-

Новогодишен карнавал лизация на децата си.

Първото, което прави впечатление на Външен човек, който попадне в квартала, е огромното количество сателитни антени на всеки балкон и къща. Има ги даже и там, където няма телевизор, а няма и шанс да се купи. В разговор с хората се разбира, че са закупени 90-те години, когато са получили възможност да гледат турска те-

левизия, тъй като за една голяма част от населението турският език е майчин. Това е било и вид мода, която са можели да си позволят, тъй като большинството от тях са били на държавна работа.

Празници

Най-празнуваният празник в Столипиново, както и във всички ромски квартали в страната, е Гергьовден /6 май/. Ромите-мъсюлмани го наричат още Хедрелез. Празнува се и от роми, и от турци. Традицията изисква ритуално да се отиде до река Марица, да се окиче къщата със зелени клони и пригответи празнична трапеза с гергьовско агне и сумляш за турците. Тук е съхранен и ритуала "крадене на бебе". Близки на семейства с бебе до 1 годинка, вземат вечерта бебето преди празника и го връщат на семейството срещу "откуп" на другия ден, след ритуалите на реката. Задължителен момент в празника е да се направи курбан с агне. И тук е съхранена легендата за св. Георги, който спасил момчетата, като дал едно агне от своето стадо. С тази легенда е свързан и обичая да се слага на челото на децата петно от кръв от жертвено животно. Наричат го "биндии". Месо от животното се раздават на комшиите за здраве, а на трапезата се канят близки и роднини. Месят се и гергьовски пухи. Веселбите по-рано са траели обикновенно 3 дни, но сега са един ден. С името на св. Георги е свързана и друга ромска легенда /Нунев, 2000/.

"Много хора пропищели от ромите. Където минавали, все накости правели – лъжели, крадели, грабели и никакави закони не признавали. Тогава царят решил да унищожи тези накостливи хора и да защити поданиците си от тях.

И мал той един триглав змей, който, като бил много гладен, с какъвто човек го нахранели, всичките подобни хора в царството погубвал.

Та наредил царят да затворят хвъркатото чудовище и да го държат без никаква храна месец време.

Затворили царските хора змея в една тъмница и освен вода и сол, нищо друго не му давали. Така минавали дните и триглавото чудовище все повече и повече освирепявало от глад. Накрая хванали един ром и го хвърлили при прегладнеляя звяр. Той го погълнал начаса. Мигом от ноздрите му заизлизал буен огън, силите му се възвърнали и никой не можел да го спре.

Пуснали го на свобода. Литнал той веднага при ромите.

Не подбирал пакостливиите свирепият змей, а заубивал наред – мъже, жени, деца и старци. Много кръв се проляла и писъците на нещастниците се носели все по-далеко и по-високо.

Годеж

Стигнала до ушите на Господ отчаяна молба:

- Господи! Този зъл цар не знае какво прави! Та нали и ние сме твои създания – бедни, грипави и гладни, без дом и без земя. Прости, Господи на пакостливиите, заради работните ковачи и кошничари, заради калайджиите и музикантите. Спри змея, Господи?! Кой ще накара тенциите да светят, за да е свят хлябът в тях?! И кой ще разтваря сърцата на хората, за да влезеш ти, Господи в тях?! Спри змея, Господи! Ще опустее светът без нас!

Вслушал се Господ в отчаяния Вопъл и пратил Свети Георги да убие змея. Така ромското племе се отървала от страшната напаст.

Затова, до ден днешен и най-бедният ром дава мило и драго, да спести малко парици, да купи агънце и семейството му да го принесе в жертвба – в чест на Свети Георги Спасителя.”

Ромите в Столипиново празнуват всички основни православни празници, независимо че по-голямата част от тях са евангелисти. При нужда /кръщенка, болест и гр./, посещават близкия Бачковски манастир и Кръстова гора. Турците

също празнуват религиозните си празници - Курбан Байрам и Рамазан Байрам. Посещават и манастира на Осман баба в с. Текемо, Хасковско. Обрязването на момчетата е стриктно спазвана практика сред мюсюлманите в Столипиново, която се пригружава с курбан и музика.

Много голям празник за квартала е и Васильов ден, както те го наричат. С името на св. Василий е свързана също ромска легенда /*Нунев, 2000/*.

"Наслушал се Господ на хорските жалби. Омръзнало му все от роми да се оплакват. Кой излъгал – ром! Кой откраднал – ром! Кой не спазил закона – пак ром!

Дошло му до гуша и един ден решил да погуби всичките роми. Подмамил ги да отидат на един голям мост и зачакал удобен момент да изпълни заканата си. Като стигнали до средата на моста, той го счупил на две и ромите политнали към дълбоката Вода.

Всички светии били вече там и гледали сеир, доволни от решимостта на Всешишния. Последен се довлякъл куцият Свети Васили и като видял какво става, вземутил се и възкликал:

- Какво правиш, Господи! Не ги погубвай, та нали и те са твои чеда! – и се втурнал да ги спасява. Преди да стигнат до бездната, той ги сграбчил и ги пренесъл на брега.

Ето защо и до ден днешен ромите помнят и почитат Свети Васили, като свой застъпник.

Раждане на бебе, годеж, сватба, абитуриент, изпращане на войник и погребение са все поводи, които традицията е наложила да се празнуват в широк съседски и роднински кръг.

Сравнително от скоро ромите започнаха да празнуват организирано и 8 април - Международния ден на ромите. На този ден, през 1971 г., близо до Лондон е проведен Първият световен ромски конгрес, на който участват делегати от 14 страни. Денят, в който се открива конгреса - 8 април, е обявен за Международен ден на ромите. Приети са знамето и химна.

Нашиите ми намериха булка да ме женят
*Кочо Мутов Димитров, р. 1933 г., гр. Стрелча, 8ми клас,
бригадир*

Роден съм 1933 г. в гр. Стрелча на четвърти февруари.

Бях първородният син на моите родители. Като дете бях много палав, дув, биех децата за щяло и нещяло. Къдемо и да ига, каквото и да правя, каквото и да пипна, Все беше беля. Като поотраснах малко се поочовечих малко, но Все праех щуромии, една от тези щуромии е, че Все си праех жилка или както я казвате вие, по-младите, разпиналка (прашка). Та Все се целих по Врабчетата, по керемидите, по прозорците на комшиите. А вечерта тамко ме шамаросваше, като му се оплачат комшиите. Но, за сметка на буйния ми характер, бях добър ученик. Аз единствен от моите връстници, аркадashi завърших 4-ти клас. Сега значи май е 8ми клас. Като станах ерген, не че съм бил много голям на 14-15 години, се заглеждах по момите. Насред бял ден ги щипех по къшетата, а майките на момичетата Все се караха с нашите, заради мен. Като изляза на пътя, момичетата хем ме харесваха, хем бягаха от мен. Викаха ми "лудия щипач", абе, хубаво е това да си млад. Влязох в казармата и махалата си отпочина от мен, но аз карах много тежка казарма. Бях граничар в Елхово. Три години служих и за три го-

*Букрещ,
20-te години*

дини – четири отпуску. Бях на граничната линия, на пост, чух шум, това се случи през нощта. Бяха гиверсанти, аз стрелях Във Въздуха, а те побягнаха, но един от тях се обърна и стреля в тъмното напосоку. Сигурно видях откъде стрелях аз и по някаква случайност ме уцелиха в десния край на брадата ми. Имам и белег. Откараха ме в казармената болница и ми сложиха няколко скоби. На нашите ниши не казах, след като оздравях ме пуснаха в отпуска. След като ме уволниха, нашите ми намериха булка да ме женят. Аз хал хабер си нямах за нея. Беше хубавица, но аз нали съм си бунтар, не я пожелах. Нашите ми даваха зор да взема за жена това момиче. Но пък аз отидох и откраднах друго момиче, с която ходих и ми беше изгората. Та и там имах големи проблеми. Момичето беше туркиня, а аз – циганин. Тогава е било престъпление да си смениш вярата. Защедох я в моята леля в с. Ферезлии, сегашно с. Овчеполци. Нанук на всичко, ние се оженихме, а нашите не ни искаха в къщи да я доведа. Пък родителите на момичето, демек ядо и баба, дойдоха там и хвърлиха един бой на вече жена ми, аз се намесих, набиха и мене. Тогава избягахме у ядо и баба, демек на майка ми бащата и майката. След два дни дойдоха нашите и ни прибраха в къщи. Видяха ми голяма сватба, но родителите на жена ми не дойдоха на сватбата. Нашите бяха богати хора по онова време. Баща ми беше джамбазин, чорбаджия беше човекът, Бог да го прости. А баба и ядо бяха инати хора, не паднаха кайл да живеят с дъщеря им. Но ние все пак заживяхме дружно и щастливо, построихме си къща голяма, народиха ни се три деца – две момчета и едно момиче. Аз бях драгоманин (бригадир), а жена ми – мачерка. Водих на работа по 40 човека бригада, абе, кърска работа работихме. Това: жътва, челятик, биехме онези големи буци с момичките, ко-паехме царевица и т. н. Пари бол, но нямаше какво да си купиш, както сега – телевизия, радио, мебели и т. н. Имахме три легла с табли, но с пружини, това беше много голямо богатство. По-нататък си купих радио с плохи и един магнетофон – ролков. Цялата махала изваше у нас да слуша музика. Изкарвях го вънка, на стълбите и по цяла нощ младо, старо играеше. Брей, че весело ни беше, безгрижни, щастливи. Но мина се 20 години от нашия брак и жена ми се спомина, остави ме с три малки деца. Ха сега, с кого, накъде? Много ми беше трудно, що зор съм видял с тези три деца без майка. Големият син беше на 12 години, малкият на 8 години, а щерка ми – на 6 години. Осем години нямахме деца, моята жена се притесняваше, че техните не я искат, и все абортираше, без да го иска тя. А когато се спомина, ме обвиниха, че аз я уморих. Ожених се за втора, деца да ми гледа, що-где децата, ама си не е като същата майчица. Все ми хокаше децата, позволяваше си даже да ги шамароса. А на мен много ми тежеше, но все си мълчах да не и се скарам, че ще си избяга – после друга и тя,

На различни празници ромите масово посещават околните религиозни храмове. Край Лом най-популярен е Добридолският манастир

може би, щеше да е същата. Но тази поне нямаше нейни деца и Все си виках - тя ще се оправи, ще отгледа моите деца като нейни, понеже тя си нямаше. Веднъж не издържах, напердаши средния ми син и като избухнах и аз я напердаших. На другия ден си видя чукалата и си избяга, а аз отмогох и ѝ се извиних, помолих я да си гойде. Тя си гойде, но и до ден днешен ми прави номера, абе, не случих на жена. Децата ми пораснаха, къде с хубаво, къде с лошо, но са живи и здрави, но и досега си казва дъщеря ми, че ѝ липсва майчина ласка. Абе, първото си е първо, и досега, като пийна малко, Все си пея песента "Първом, първом либе". Сега съм стар, вече няма накъде. Имам си осем внuka, да ми са живи и здрави. Хората казват, ако живееш добре на младини, ще теглиш на старини. Едно време бях чорбаджия, а сега една пенсия, до никъде не стигат, жив съм за оплакване с 53 лв. как га карам. Кричо-ляво карам, докато мога. Аз си изпях песента, ами Господ га е на помощ на младите, че и те са зле. Такива са ни времената.

Свекърва ми не ме искаше, защото не бях от Лом *Величка, р. 1937 г., гр. Пловдив, неграмотна*

На 64 години съм и съм родена в гр. Пловдив. С мъжа ми, Величко, се запознахме в Пазарджик, в "Септември". Той гойде там с родители си, а аз - с моите родители, семействата ни правеха тухли от кирпич (кал). Веднага се харесахме и двамата. Веднага си определихме среща. Днеска така, умре така и се оженихме. Така, от гр. Пловдив гойдох чак в гр. Лом. Ако знаеш майко, какви трудности съм имала и какво преживях, ама много си обичах мъжа и търпях всичко. Моите родители идваха да ме вземат три-четири пъти, но аз им казах, че тук (в Лом) ще ми останат кокалите. Свекърва ми не ме искаше, защото не бях от Лом и много ме тормозеше. Мъжът ми имаше по-малък брат и сестра, и аз ги гледах, перях, па слугувах и на свекър и свекърва. Веднъж, когато перях, на свекърва ми не и хареса прането и свали всички грехи от телта и ме накара отново да ги пера, а аз бях вече бременна на четири месеца, но какво да правя, хем рева, хем пера. Тогава такъв беше живота, а сегашните снахи не щат да ги командват, направо зарязват и мъже, и деца, хич не им пука за нищо. По цял ден шетах, па после ходех и га коня. Ама видях ли, родих 4 деца, отгледах ги, сватби им направих, па и къщи. Мислиш ли, че аз не съм била бита? Мъжът ми ходеше и по курвите, ама той е мъж, а жената съвсем една стая, на рогозки (сламени). Беше голяма мизерия, но всеки си

знаеше задълженията. Никога тогава жена не е пушила, камо ли да ходи с къса пола, чак да ѝ се виждат гащите. Сега поколението е друго, по-модерно, сега момичетата ходят с едни гащи, та чак в гунетата им влизали, а иначе момичетата били виновни, че ги изнасилвали. Те ходят почти голи, а по мое време държахме на девственост. Сега се чуят какво да правят от слободия. Тогава ние яяхме намазани филии с маджун (нешо като свинска мас) и просеник, не сме ходили на училище. Бяхме неграмотни, ама нямаше тая курсария, тоз разврат, какъвто е сега. Сега ми харесва живота, че децата могат да учат и има много учени хора – цигани, хората карах хубави коли, имат вече мобифони. А бе, децата се раждат направо образовани. Две години не съм ходила при нашите, когато се омъжих, нито пък родителите ми изважаха в Лом, защото не позволяваше свекърва ми, да не би да си тръгна. Добре, че Господ ми помогаше и ми даваше сила и търпение, за да издържа на този труден живот. Аз вярвам, че има Бог и замова хоя на църква и даже се кръстих. Нека Бог да благослови и теб, и детето

ти, да те пази от лошите хора и от лошите болести.

Това е голямата трагедия на моя живот

*Петър, р. 1950 г., гр.
Пловдив*

Семейството ми бе голямо. Имам четири по-големи сестри и един по-голям брат. Общо шест деца, от които аз съм най-малкия. Семейството ми бе от средна класа – нито бедно, нито богато. Баща ми Рамадан (Райчо) ни издържале със своя занаят – майстор-ковач, а майка

ми Селиме (Стоянка) му помагаше в работилницата. Мен често ме гледаха и се грижеха за мен каките ми Зюмбюла и Сание. Тогава, по наше време, ние имахме една голяма стая и един салон. Аз с родителите ми спяхме долу, на земята, а сестрите ми спяха на кревата и гивана. Баща ми искаше да строи още две стаи, но преди да стане това той почина. Баща ми обичаше всяка вечер, след работа отиваше да пие в кръчмата на нашата махала. Същата тази вечер, късно вечерта баща ми е пребит от бой на улицата. Докараха го един хоре, а той беше полукъс и по-късно вечерта спейки, той издъхна. Още помня майка ми разказваше, че спейки до мен на нога, той починал. На другия ден научихме, че убийците бяха трима души, които бяха също ковачи, но от ревност към баща ми, за това, че печелеше много повече от тях, решиха да го пребият. Но не успяха да избягат, защото бяха хванати от милицията и хвърлени в затвора. След смъртта на баща ми ни беше много трудно. Майка ми ходеше на работа и се издържаше с нейната заплата. След няколко години, когато бях на около 11 години, всичките ми каку бяха се омъжили и една от тях, Зюмбюла беше ни разорила напълно. Един ден майка ми трябваше да постъпи в болница и тя се довери на Зюмбюла, като ѝ остави да пази пълен буркан със златни жълтици, останали от тру-

Децата са радост и утеша

да на баща ми, а тя ги изхарчи. И може би, това беше причината майка ми да се омъжи за втори път, защото не можеше да издържа мен и батко ми. Но този брак не издържа повече от 2 години и майка ми се разведе. По-късно батко ми се ожени, след като беше излязъл от казармата, и имаше двама сина, и беше направил това, което баща ми не можа – беше построил две стаи. Прези да вляза в казармата, аз се ожених и взех за жена Петра, която бе от нашата махала, а аз тогава бях на 16 или 17 години. Когато вече бях в казармата, ми се роди първият син Славчо, когото кръстих на батко ми. Малко след излизането ми от казармата, на батко ми му гадоха апартамент, пак в квартала, а на майка ми и гадоха в жилищен квартал "Тракия". И така, аз с майка ми, жена ми и вече двама ми сина Славчо и Тодор живеехме в апартамент. Тогава бях почнал работа, майка ми също работеше, но по-късно се пенсионира. А жена ми си стоеше външи и се грижеше вече за три деца. Много се бях зарадвал, че имам дъщеря – Златка, но Бог ми я взе. Това е голямата трагедия на моя живот, която я помня като вчера. Дъщеря ми се чувстваше добре, смееше се, играеше, скачаше, крещеше и ние изобщо не усетихме, че е болна. Едва след една седмица започна да се влошава положението. Оставих я с майка и в болницата, но беше вече много късно. На следващия ден сутринта бях отишъл на свиддане, но лекаря ме спря в коридора и с голямо съжаление ми съобщи поразяващата новина, че дъщеря ми рано сутринта е починала от жълтеница. Аз не можах да се сдържа и се нахвърлих на лекаря, обвинявайки него за смъртта на моята едногодишна дъщеря. След два дни с целия джинс (рог) я погребахме, но аз не съм я забравил, гори когато жена ми беше пак бременна след две години. Но този път тя ми роди пак син – Асен. И така останах с три сина, какво да правя, така ни е било писано. Един от хубавите дни от живота ми започна с преместването ни от "Тракия" в кв. "Столипиново", където живееха почти всичките ни роднини. Това стана през 1993, значи през 1996 г. стана чудото в живота ми. Една вечер се върнах от работа, тъкмо ми сложиха да вечерям и след това взех вестника, за да проверя тиражъ на титла "6 от 42" и какво да видя, в моя фиш хващам "шестница". В този миг скокнах от радост, крещях и целувах семейството ми, на което им бе трудно да повярват, както и на мен. Същата вечер извиках някои от роднините ни, да отпразнуваме повода до късно вечерта. На другия ден с батко ми, шурето ми и големия ми син бяхме в София, откъдето ми гадоха за "шестницата", почти три милиона, за които можех само да си мечтая. След това външи празникът пак продължи до късно. Хубави дни бяха тогава. Тогава бяхме почнали ремонтът в нас и във всички стаи направих теракот, купих също спален комплект за спалнята, както и други луксозни неща. Вече бях изхарчил повече от половината пари, когато решихме да оженим големия ми син. Взехме

му жена от с. Кукулен, за която изхарчих бяха пари. Живя един месец със сина ми, когато майката на снахата ни го донесе и я взе, поради някои причини, които не исках да кажа. След няколко дена взехме втора снаха, за която пак бях изхарчил много пари. Тя живя със сина ми около пет месеца, но девамата все не се разбираше и тя го напусна. Хората от махалата бяха почнали да говорят, че снаха не може да ни издържа и всички бягат. След един месец взехме трета снаха, която бе туркуня, дъщеря на мой колега и за нея изхарчих пари, пари за оркестър, пари за ядене, пие, абе изобщо беше ми омръзнало вече от снахи и сватби. И слава богу, че беше за последно, защото нямаше и помен от парите на "шестицата", бяхме ги изхарчили до стотинка, само за година и половина. Дето се вика "Бог дал - Бог взел", жалко че не можах да запазя парите, защото през 2000-та година ме съкратиха и бях вече и без работа, и без пари. Сега с жена ми получаваме социални помощи и с тези пари изкупуваме с баджанака ми цветни метали и коли за старо желязо, които ги разглобяваме. Големият ми син Славчо е вече с един син на 4 години. Той издържа семейството си като продава по пазарите текстилни изделия. Вторият ми син - Тодор, е женен и от месец януари 2002 е войник в гр. Плевен. Най-малкият ми син, третият - Асен, е винаги до мен и ми помога в бизнеса, който въртим, да издържаме семейството ни и, слава богу, не оставаме гладни, а и майка ми ни помога много, която е вече на 82 години и е все още много добре със здравето. Ами толкова мога да кажа за моя живот, който беше тъжен и весел.

Само га прогължа да уча...

Илия, р. 1957 г., Пловдив, средно

Казвам се Илия Рангелов Димитров. Роден съм на 10.01.1957 г. в село Стряма, област Пловдив. През 1965 г. се преселихме в селото на майка ми, което се намира на 30 км. от гр. Пловдив и се казва село Любен, по старому Карамустафалар. Баща ми, Расим Османов Джелилов беше земеделец, т. е. занимаваше се със земеделие. След като се преместихме в село Любен, родителите ми започнаха да отглеждат тютюн и аз като малък израснах в редовете на тютюневия блок. През 1966 г. баща ми почина. Големият ми брат беше войник, другият ми брат не учеше, аз бях ученик във втори клас, сестра ми с две години по-голяма от мен. Понеже не ѝ се отдаваше ученето, аз я достигнах и девамата заедно бяхме в един клас.

Майка ми, Елиф Асанова Делилова, след като остана вдовица, беше изпаднала в тежко положение, тъй като сама трябваше да се гри-

*Букурещ, 20-
те години*

"Али Осман, ти не си за селското училище. Ще те изпратя в град Пловдив и ще те запиша в първи детски дом, който се казва Дом за деца и юноши "Максим Горки", където ще бъдеш на целогодишно обучение и ще имаш възможност да се реализираш". Учебната 1968/69 г., пети клас започнах в град Пловдив в бившето училище "Димчо Дебелянов", до бания "Тракия", сега Център за работа с деца. Бях единствен в паралелката от малцинствен произход. Въпреки произхода ми, бях един от най-добрите ученици между всички българи. От време на време, когато майка ми изваше при мен да ме вижда, беше заобиколена от всички възпитатели в дома и се напреварвала как и как да ме похвалят: "Ама другарко, какво такова геме имаш, то е златно геме".

През 1970 г. майка ми се омъжи повторно. Вторият ми баща беше толкова заинтересован от мое то по-нататъшно продължаване на образованието ми и направи всичко възможно, само и само да продължа да уча.

През 1971 г. на 5 май Вечерта, брат ми (най-го-

жи за гвама ученика, един безработен и един войник. Въпреки негодства, аз ходех на училище, само с една торбичка, едно моливче и една тетрагка по всичкология. Къде голя, къде боси, къде гладни, къде жадни, изкарах до четвърти клас на село. Но един ден първият ми учител, който се казваше Пейо Пеев, оценявайки моите способности и възможности ми каза следното:

лемия) беше убит с ловджийска пушка. Мотивът за неговото убийство бяха гве момичета, които в същия ден или един ден преги Георгъовден, по нашему "Хадерлес" излезли. По стара традиция, в една делба слагат кумки с обица, пръстен, гребен, нещо лично и започват да се казват спомени (маане), отнасящи се за любими моямък. Оказва се, че гвете момичета харесвали един и същи момък, и гвете помежду си се скарват за него. В следващия момент, баща-та на едното момиче бил леко пийнал, виждайки че дъщеря му се кара с другото момиче, хваща съседското и ѝ удря един шамар. В същия момент роднина на удареното момиче видял какво става, отива при него и му казва: "Удари на това момиче един шамар, но тя има роднини, ако те видят? Защо не удари твоето момиче, нали ще ти се скарам?". "Ти какво искаш, бе?" Вагу нож и го удря в сърцето. Тръгва си оттам и отива при батко си, който е ловджия: "батко спасявай ме, убих човек". Жената на батко му казва: "Хайде, бе, какво чакаш? Вземи пушката и излез". Взима десет патрона, от които гва зарежда в цевта. Извлиза на улицата пред дома си, изкачва се на една могила от пръст и зачаква. В този момент някой среща батко ми и му казва: "Асан, убиха баджанака ти". И той се втурва да види, дали е истина. Пресичайки кръстовището, онзи видига пушката и стреля в главата. Брат ми пада и в същия този момент го видка жената на шурея му, която беше времена в петия месец с близначета. Затичва се да дигне брат ми, онзи стреля и по нея в корема. Куршумите от патрона се разпръскват и улучват едно 18 годишно момче, на което на следващата седмица му беше сватбата, и то умира. Опумтайки се да презареди пушката, баткомо на другото момиче се изкачва на покрива и използвайки момента на презареждане се

*В карнавални
дрехи,
Благоевград*

хвърля върху него с нож. Нагупчва го на няколко места, поваля го на земята и в този момент пристига милицията. Толкова за този случай.

Това беше причината да прекратя учението си в града и се преместих в училище "Найден Геров", кв. "Столипиново". След завършване на основното си образование в училище "Найден Геров", записах се в техникум по електропромишленост "Адалберт Антонов", специалност "асансьорен техник". След като завърших средното си образование, се ожених. Започнах работа в бившия "Домостроителен комбинат" – град Пловдив. През 1977 г. постъпих на Военна служба, 1979 г. се уволних. Започнах работа отново в "Домостроителния комбинат" – град Пловдив, прекъснах работата, за да се преквалифицирам. Изкарах курсове за шофьори. Започнах като закупчик – шофьор в "Трета градска болница" – град Пловдив. През 1982 г. започнах работа в градския транспорт в град Пловдив. През 1986 г. започнах работа в ПЗ "Каменица" – гр. Пловдив. Същата година, през месец април, вторият ми баща почина и миг преди да издъхне, поискав от мен да завърша по-високо образование. Обещах му да завърша по-високо образование от това, което притежавам. Същата година, септември месец, се записах в техникум по автотранспорт "Гоце Делчев", гр. Пловдив, задочно обучение – четири години. Завърших успешно, придобих квалификация "технолог-икономист". Вследствие на демократичните промени в страната, бяхме първите, които бяхме изхвърлени извън борда (съкратени от работа) през 1990 г. През 1995 г. заедно със съмишленци учредихме неправителствена организация – сдружение "Справедливост" – 1996 г. От 1997 г. съм във ФРР "Рома" – град Пловдив. От учебната 1999/2000 г. работя като помощник учител в КПП – кв. "Столипиново", по разпределение в СОУ "Найден Геров" – гр. Пловдив, начален курс. Участвал съм в голям конгрес на БЕЛ. От 1999 г. до настоящия момент съм преминал различни обучения, като четиримесечен курс за клинична социална дейност – работа по случаи в "Нов български университет" – гр. София, работа в екип, решаване на конфликти, управление на НПО, управление на финанси, разработване на бизнес-планове. През учебната 2001/02 г. записах едногодишен курс за Придобиване на педагогическа квалификация. Гордея се със себе си, че донякъде и продължавам да удържам обещанието си пред втория ми баща. Имам четири деца и пет внука.

Той ме не пушаше на работа...

Силвия, р. 1924 г., Пазарджик, без образование

Родена съм през 1924 г., на 16-ти януари съм родена. Помня, че в

махалата не идвахме. Там си живеехме, в българската махала. На "Васил Левски" – улицата. Там се събирахме момичетата. Аз насам не идвах – в циганската махала. Играех си с българчета, момичета... Жана, едната беше, Кеца – втората, третата беше... Как беше? Забравих ѝ името.

Не исках да идвам в махалата. Даже и нашите, и мама, и тате не идваха тук, в махалата. Не искаха да гоидат в циганската махала. "Няма да ходиш там!" – Вика... "Тази ще ти каже друго, онази ще ти каже друго... Няма да ходиш!" – Вика – "Ще си седиш тук, при нас, при момичетата!". И ние, момичетата като се съберем, цял ден седим. При нас имаше река, ако помниш реката, и ходехме там на реката, седим. "Стойне, ще седиш при нас, няма да ходиш в махалата, тук ще седиш!". Дойде мама, Вика: "Яла да ядеш, ма. Откога си излязла и не щеш да ядеш.". Дойде Чако: "Не я закачай, бе – Вика – нека седи при момичетата. Нас ни не трябва махала". Седяхме си там по цял ден. Не ходихме, не идвахме тук. Ама не седим много, защото, нали знаеш, нашите жени какви са – тая каже, оная каже... Сватба имаше тук, в конския пазар. Правеха на Чончело, на жена му сватба, дено почина... Ти нали знаеш? Отидохме там, седяхме. Нашият Борис, хвана ма, почна да мучи за гядо си, така и така, така и така... "Слушай, той е служил мъж, а аз съм на 17 години – Вика – не искам. Как? Той от мен, толкова по-голям. Не, не искам." Почнаха да свират. Дойде брат му Насо. Едно кило ракия взема и почна да Богу хорото. Тегли ме... Викам: "Сестра ми е туха, зем ми е туха, не ми е удобно...". Той отиде при тях, пита ги. Те казаха: "Ами като иска, да игра." Хванахме се да играем, хвана се и Нага, хвана се и Милена, хвана се Цона. Почнахме да играем. Деде ти гоиде, хвана се и твой. Постепенно... играхме, каквото играхме. Те се пуснаха, остана твой при мен. Той Вика: "Кога ще си отиваш?". Викам: "Ще чакам брат ми, с брат ми ще си отивам." "Какви в колко часа ще си отиваш?". На Нага майка и имаше цветя, отиде, накърши цветя – гоиде накичена жената. Сега твой – Насо, почна да се ядосва: "Откъде, накъде да се кичите, да ни се смеят хората?" Играхме, каквото играхме, Борис гоиде до мен: "Хайде – Вика – да те изпратим, тази вечер решихме да те изпратим". И аз си тръгнах с тях. Те не ме водят у дома, водят ме у тях. Мама видя, че закъснях и гоиде. Насо чу, и твой гоиде: "Какво стана, ма? Ти какво правиш туха?". Викам "Няма, Борис ще ме изпрати и ще си отивам". "Тръгвай – Вика – га си отиваме". Изкара ме, тръгнахме.

На другия ден Борис: "Аз с гядо ти приказвам. Ние – Вика – няма да допуснем да я вземе друг". Вечерта гоиде Зорка и Цоцето, искат ме годежари. Дойдоха годежари. Мама Вика: "Слушай, аз не мога да я дам. Ако тя иска, тогава ще я дам. Аз на голямата не гадохме, не гадохме и ето – ожени се Темелка". А аз не знаех. Дойдоха, Викнаха ме с моми-

четата. Мама Вука: "Слушай, гойдоха ти годежари. Аз те не давам. Ти ако искаш, отибай". "Какво! Да отибам? Никой път! Няма да уга, къде ще отуга!". Искаха га ме вземат за Джунсалията, а аз не исках. Мама Вука: "Няма да те дам. Сега си тука. Няма да идеш никъде. В махалата ти казах да не идеш, а ти ходиш". Вукам: "Какво като ходих? Играхме си, Борис тръгнахме си да ме изпрати". На другия ден почнахме да се кръстим и аз отибам в махалата да видя. Тегли ме един комшия: "Ще те кръстя – Вука – аз съм ти кум". Вукам: "Стояне, мама не се кръщава, нито татче. За какво аз да се кръстя? Довечера ще

си отуга и ще
рам".

"Не, не,
идеш да те

Аз отигох в
Ва, кръстиха

черта не смея
на мама. Ма-

"Къде беше,
кам: "Мамо,

така, няма да
тамко. Сто-

кум, кръсти
джурка кръс-

джурка е кум,
и... Няма да

татче, че ако
ще ме утреп-

Тръгна-
бома, на 18

бях. Те гойдо-
ха ме. Борис

ка: "Ще береш
Ще жънат, а

ще берете
"Ще уга" – Вукам. Мама Вука: "Отибай да изкарваш, га си купуваш ба-
рем дрехи". Отигохме ние, берем ръкотки – Нада, аз, Милена, Джунса-
лията – работим. Вечерта, за обед седнахме да ядем. Милена Вука: "А
ма, защо не искаш брат ми? Ще живееш царски живот". Вукам и :
"Слушай Милено, сега ми каза, втори път да не ми проговориш. Не
искам аз да се женя за брат ти". Почнахме Вече там. Десет дена ра-
ботихме, ръкотки брахме. Сега пък на Вършачката. Аз не искаш да
ходя. "Мама Вука Ако искаш, отибай, ако искаш немой отибай". Тате
Вука: "А ма, не притеснявай момичето. Ако иска, нека Върви да рабо-
ти". Борис гойде Вечерта. "Лельо, Стойна ще я пуснеш да ходи с нас

Букурещ, 30-те години

ми се ка-
ти ще до-
кръстим".

тая черк-
ме. А Ве-

га кажа
ма Вука:

ма?". Ви-

мака и
кажеш на

ян ми е
ме. Ма-

ти, на Ма-
на мъжа
кажеш на

се кара,
не".

хме на ра-
г о с и н и

ха, запи-
сигва и Ви-

ръкотки.
Вие отзаг

ръкотки".

на Вършачката!”. “Ще я пущам – Вика – ама прави му сметката, а стане нещо...”. “Няма да стане нищо, аз отговарям за нея”. Отидохме, почнахме да работим. Седнахме да ядем. Дойде на място ти баща му – място Алекоч, гледа ме, пък не смее да каже нещо. Вуйчо Недъо Вика: “За какво гойде, бе място Алекоч?”. “Искам да си избирам снаха, ето тука има момичета на Вършачката, искам да си избирам”. Цона: “Какво Вика майтап...: Място Алекоч, аз ще взема син ти”. “Ти си българка – Вика – ние сме цига-

ни, не трябва ти да вземаш моя син”. Почнахме да се смеем. Той гойде и донесе една риба. Турнаха я в моята чанта. Излизаме на обед. Пък мама беше готовила, сина ми манджа. Отварям чантата... “Борисе, кой турна тая риба? Кажи, щото ще я хвърлям в канала”. Той гойде място ти, и Вика: “Аз я турнах рибата, да ядеш”. Вуйчо Недъо Вика: “Яж, ма! Нали сме ние тука, ма. Не се бой! Яж, ма!”. Вечерта отидох, казах на мама. Мама Вика: “Щом е тама, спри се, няма да ходиш на работа!” Таме: “Нека Върви момичето. Щом е там брат ти, щом е снаха ти, да Върви! Няма да я спираш! Те, момичетата, всичките са там на Вършачката. Да Върви!”.

Дойде един ден баща му - място Алекоч. Търси сега да ме види. Те му са обяснили, ма той ме не познава. Каза му

*Абитуриент,
Кюстендил,
2002*

Борис, той гојде при мен, погледна ме такъв, нищо не каза човекът. Стана и си отиде. Хвалиха се на нашия кум, на Асен амамджаията, че ма иска той. Един ден, на Втория ден отиват да работят. Борис Вика: "Стойне, иди, че те Вика Асен амамджаията. Във колибата е. Отивай да видиш за какво те Вика!". И дъртия Николчо, и той там, нали са ортаци - заедно работят на Вършачката. Отидох: "Добър ден." "Добър ден. Ти ли се казваш Стойна?". "Аз съм" – казвам. "Искам да те питам сега, каква си?" "Циганка съм." "Не, не те давам за циганка. Не, Втори път да не те слушам да кажеш, че си циганка. Баща ти какъв е?". "Баща ми е циганин, майка ми и тя е циганка". "Не, няма да кажеш тия думи...". Викам: "Ми какво га ти кажа, циганка съм си". "Хайде, Втори път ще гојдеш га си приказваме". "За какво е, за какво ме Викаш, бай Асене, за какво ме Викаш, кажете ми, да знам". "Сега разбрахме каква си. Такова момиче няма да са роди на оня свят. Ти – Вика – много красиво, ти не приличаш на циганка, ти си българка. Защо си циганка?". Погледнаха ме така, едно хубаво. "Хайде, га отиваш га работиш!". "Аз ще отива га работя" – отидох на Вършачката. Борис ми Вика: "За какво те Вика Асен?". "Нищо ми не каза". Той почна да се смее. "Ще ти кажа – Вика – ама няма да се сърдиш. Харесаха те и теб". "А за какво ме харесахте, за кой?". "Така те харесаха и Асен те хареса, и Николчо те хареса. Много си хубава и няма да се щуросваш, га се чекнеш, га се правиш, така те харесаха". Отидох. Викнаха Веселин: "Искам да я сложиш на лека работа. Това момиче е красиво, не прилича на циганка. Сега ти ще кажеш каква е – циганка. Ми сестрите ѝ да видиш, какви са хубави, братята ѝ какви са хубави." Жънат чалтик и Насо да ме сложи да нося на хората Вода. Дядо ти Вика: "Искаш ли да ходиш при нашия брат? Той ще донася Вода, ти ще пренасяш, ще даваш на хората." Викам: "Ми както кажете, аз не мога да решавам". Дойде Насо: "Стойна – при мен, аз ще пренасям Вода, тя ще дава на жътварите Вода!". И отидох. Момичетата: "О-о, само тя ли да ходи?". "За гвадена я взимам – Вика – и сегне пак ще я пратим на Вършачката". Мълчаха момичетата. Отидох. Дъртият Коцанко Вика: "Ама ти, къде работи, коя ти е майка?". Казах му, а той: "А, Дуга ли? Знам я. – Вика – Това момиче е нашо". Да вах Вода, правех. Вечерта извади Борис: "Хайде га те изпратим га си ходиш". Изпращат ме, отивам си. Дома разказват на мама: "Лельо, га не се усъмниш, ето Водим Стойна". "Добре Борисе. Прави му сметка, че ако ста-

не нещо, ти отговаряш". Тате Вика: "Стига ма и ти, стига мислиш щуротии. Недей! 18 години има, на ако иска да се жени". "Добре – Вика мама – че и кажа да се жени". Засмяха се вътре. На другия ден отивам на вършачката и не ми дават да отива при ветренците да давам Бога. Насо Вика: "При мен!", брат му Вика: "Не! Момичетата се сърдят. Ние ще я турим на хамбара, ще държи чувала, ще гребат момичетата с кофи, ще си ват в чували". Насо се разсърди. Турнаха ме на хамбара. Момичетата, всички бяха млади и разправят: "Ти знаеш ли, че решават да те женят?". "А, ти да не си луд, бе? Кой ще ме жени?". "Ми, драгоманинът те иска". Викам: "Не се щуросвайте, бе". Казах на Борис. Той го даде с дядо ми: "Слушайте! Няма да закачате момичето, да приказвате щуротии, че правите му сметка, че ако правите щуротии, ще ви изгоня от работа. Тя тука, при вас. Тя ще държи чувала, вие ще си вате, ще теглите чувала!". На другия ден амамджията донесе кумку. Викна ме нак. "Как се казващ?". "Стойна" – Викам. "Вземи тия кумку, да гадеш на момичетата, да са кичат и ти да се кичиш". "Аз не ща да са кича". "Давам ти кумка да са кичиш – Вика, аз отидах дома, хвалих се на жената. Имаме си там едно хубаво момиче, характерът е maka, maka" – казал на жена си. И отидах, гадах на момичетата кумку. Вечерта си тръгнах да си отивам. На другия ден, те нак си говорят. Мина се една неделя, гъве, три – свърши се вършачката и ... не помня къде бяхме отишли на работа. Не, не беше свършила и той – кума – гаде банкет, там. Купи ни подарък – на момичетата купи подарък и донесе там. Даде на Борис да ми гаде подаръка. Борис Вика: "Аз няма да и го дам, Драгоманинът ще я гарява", т.е. дядо ти. Как кой? Той държеше всичко, и челика, и вършачката. Той е учили. Завършил е 8-ми клас. Отидах на банкета. Човекът, купи ми много хубав подарък – шарена кърпа. Дойде дядо ти: "Ето на теб кърпа". Седнахме, ядохме, пихме. И сега ще ни изпратят и Минито Вика: "Стойне, тая кърпа не ми се харесва". Викам: "Зашо, бе? Какво искаш от мен?". "Ще видиш – Вика – а, га не ти кажа" ... И взимах си кърпата, отидах си и вечерта казах на мама. А не ѝ казвам какво ми казаха, га не се тревожи мама. Един ден отивах у Миленка и Елмаза Вика: "Е, Стойне, колко те искахме за моя син". "Слушайте – Викам – не се разправяйте с мен". И на Нага майка ѝ знае, че Веселин е казал, че ме иска. А аз нищо не знам. Седна Султана: "Стойне, га ти кажа, Веселин те

иска". "Слушай, той няма да ме вземе, той е от мен по-голям, не е да приказваш тия глупости. Ма, ако чуе мама тия работи, няма да ме пусне да избвам в махалата". Дойде Насо: "Какво правиш тука?". Дойде жена му: "Яла у дома. Утре ще го деш у дома, да поседим, така". "А-а, не – Викам – не мога да го деш". Ама аз се вече сетих. Омугох. Вечерта го деш Насо: "Даде ли ѝ – Вика – да яде?". "Е, аз на гости го деш, ще ми гадете да ям". "Дай – Вика – на момичето да яде, че е гладна, цял ден седя при теб".

Лом, 2002

И аз не си слагам на акъла за това какво прави той. Идат си от Мало Конаре, видяха ме вътре. "Край. Ще останеш". Аз Викам: "Махайте се от тука, бе". Дойде Султана – на Нада майка ѝ. "Сегу тука, ма. Има гве момичета, няма кой да ги гледа, няма кой да ги пере, няма какво да правиш. Ще останеш!". А аз Викам "Не". Почнах да плача. Викам "Мама сега да знае...". Борис и амамджаията, да ме видят. Като ме видя жена му: "Боже, що хубаво момиче, Боже! Ще останеш! За пари няма да мислите. Сватба ще правим". И оставиха ме. И ожених се, какво да правя.

На 18 години бях момиче, а не се сещах за женитба. Изваха годежари. Мама ги връща.

С ракия избваха, да ме пипат. Аз като казах "не искам". "Аз – Вика – зорлем не мога да я дам, щом не

иска. Тя, който обича, него ще вземе.”

Годеж? Тогава не правеха годеж. Събираха се вътре. Пият, ядат, годеж няма. Само мъжете, а жените мохабет си правят. Дойде една вечер кума – Асен: “Веселине, сватба ще правиш ли?”, а той Вика: “Бай Асене, ще правим за Георгъовден”. Асен: “Аз отговарям – Вика – за пари, за всичко. Няма да се тормозиш. За Георгъовден ще правиме сватба. Аз ще съм ти и кум”. “Е-е, добре де, щом да си кум - кум”. От Мало Конаре, Насо – брат му, отиде и покани неговите кумове с жените и децата. Камо ме видяха и Викат: “А, това много хубаво момиче, бе. Как се излъга, та я взема”. “О-о – Вика – то зор видяхме за това момиче, гокато я вземахме”.

Сватбата правихме. Отиде сестра му, Взе бяла рокля, обувки, всичко Взе. На нашата сватба свиреше Чако.

На черква ме венчаха – кумът Асен, караха ме на черква с файтон. После там... вечерта гойдохме си, ядеха, пуха... ама, такава сватба – хубава.

Мама не гойде, ни-то маме гойде. Мина се един месец и почнаха да изват. Сърдиха се – не знам защо – не ми казаха. Сестрите ми гойдоха. Нашите не гойдоха. Мина се един месец, Веселин отиде запас. Остави ме бременно и мама гойде: “У дома ще гойдеш, га седиш дома, гокато гойде мъжа ти ще гойдеш у дома”. Взех децата, замворихме вратата и... Една вечер мой си гойде. Забраха ме, забраха и момичетата, с Бог-байрам, гойдохме си. Вика: “Вашите на сватбата не щяха да гойдат, а сега гледай как

Дядо Мончо
разказва...,
Лом, 2002

те гледам". "Махни ги - Викам – да не направят беля – да ме вземат". Мама беше много лоша. Таме беше кромък, хайванин. Той, гойде си от запасълка и Вика: "Виж майка ти – страх ме е да вляза вътре да те Викам". Прати Борис да ме Викам, той не ще да влезе вътре. Таме Вика: "Хайде влизай вътре сега". Таме отиде, разпредна му коня, талигата и Вика: "Влизай сега, бе. Махни я баба ти. Дудо, ако кажеш на момчето нещо, прави му сметката". Тя Вика: "Ма, нека гойде, бе. Няма нищо, бе. Нека гойде. Ние на сватбата не правихме, ама сега нека гойде". Влезна вътре, седна. Таме отиде, купи ракия, почерни ги с Борис. Седнахме, ядохме. Веселин: "Бабо, га гойде!". "Ами га си гойде, па като отиваш,nak га си идва". И Насо гойде, той го е страх: "Како Дудо, би ли брат ми?". "О-о, с лопатата го бих" – майтани се. И жена му гойде, на Насо: "Че се забавихте, га не стана нещо". Таме Вика: "О-о, никой път аз няма да направя такива щуротии. Българска махала сме, да взема да я дам на друг. Където е паднала, там ще живее". След това почнахме да си живеем вече. Дядо ти почна да работи, родих Асенчо..., той – радост, радост, радост, че е момче. Насо Вика: "А, имаме си момченце, ще го кръстим на кума на името – на Асен". Отиде той, обади, гойде жена му, донесе подарък. "Ще го кръстим – Вика – на черква". Когато се роди Асенчо, Веселин беше в запас. Той не знаеше, като си гойде – радости. Мама гойде, почна да го къне. Таме Всека вечер: "Къзъм (щерко – от тур.), аз ще донасям хляб, манджа, няма да се притесняваш".

После, аз имах шест момчета и едно момиче – Асен, Колю, Верка, Гошо, Стоянчо, Наско и Коцо.

Много хубаво си живяхме. Нито кафги, нито псуви, нито нищо. По време на Войната нямаше го дядо ти. На фронта беше. С гве деча бях. И брат му Насо, караше ни при градината. Бягахме, нали, от бомбите. Криехме се там. И той, човекът, не ни даваше гълък. Не ни даваше дума да се каже. Много се грижи. Лоша дума не ни казваше. Не съм чула лоша дума от Насо. Дядо ти беше кантар. Един ден Вика: "Ще те водя в Мало Конаре. Хайде да се стягаш да отиваме в Мало Конаре". Викам: "А бе, не ги познавам хората". "Ще идем" – Вика. Насо Вика: "Ще идем у нашия кум. Ще идем. Обличай се Стойно". На жена си Вика: "Обличай се". Отидохме в Мало Конаре. Мале, ония жени като ме видяха: "Как я намери тая жена? Толкова умна, толкова хубава". Па той, Насо Вика: "Ма тя не е циганка, бе. Тя е българка, ма. Ти не знаеш ли?" – Майман прави. Дойде Пено, гойде брат му. Седнахме да ядем. Пено Вика: "Заколи кокошка, опечи я! Няма да я готвиш. Има кокошки. Заколи! Дай тука да ги гощаваме, че искам да си отивам". Седяхме до вечерта. Ядоха, пуха. "Хайде, да се приберем – Викам – че дечата няма кой да ги приbere". Пено впрегна коня, впрегна талигата. Качи ни, гокара ни чак до тук. А на сватбата много играх. Подредено, много хубаво. Тогава нямаше па-

латка. Имаше столове. Ред столове, туриш един ред маси. Кой гойде – седне, с яденето си. С яденето си изврхаха тогава. Мъжете носеха вино, а жените правеха „рибник“, носеха. Седнаха всичките, нашата рода седна всичката. Ядоха. Сега всичките станаха да играят. А нашето ядене не ядоха. Не щяха. На кума опекохме едно агне – на Колю. С подаръци беше сватбата. Дарове сме давали.

На кума нощница, на кумата – нощница, на децата – дрехи. И тогава започнаха вече да правят сватби с гарове. Не правеха сватби с гарове.

Да, забиждаха ми. Че имам повече от тях. Той ме не пушаше на работа. Аз си гледах децата. Никъде ме не пушаше. В махалата даже не ме пушаше. Хубаво си живеехме.

**Така живота ми
протече
в трудности и
беднотия**
*Василка, р. 1941 г., с.
Горна Васелица, I-во
отделение*

Моето семейство се състои от шест члена. Майка, баща, двама братя и две сестри. Мен, като поголяма, ме оставяха да се грижа за братята и сестрите ми. Мояте родители отиваха в гората, за дърва, за да има с какво да се топлим. Те не работеха никъде. След като се връщаше майка ни от работа, ходеше по къщите да проси храна от богатите. Мно-

*Спечелени кутии
на децата –
спортнисти от
Лом*

го бедно живеехме, живеехме в една стая, спяхме на слама, нямаше ток, осветлявахме се с видела. Като се сплескаше сламата, мама ни слагаше панрат. Таме я носеше от гората с чували и мама ни я постилаше. Като легнешме да спим, щипалките ни щипеха по телата и ние се въртяхме по цяла нощ и като станехме сутрин имахме петна по цялото тяло.

През 50-та година заминахме във Велинград, горе на Балкана, да чукаме камъни на Пътно управление. Там се родиха най-малките ми брат и сестра. Те бяха близнаци. В балкана живееха от Велинград помаци. Те си глеждаха стоката на Колиби и баща ми помоли хората да отрежат четири колела от трупи и обели кора от дърво и направи за близнаците количка и ги водехме с нас на обекта, където чукахме камъни и вечер ги връщахме в палатката, където живеехме. Там живеехме десет семейства, те бяха с жените и децата си. Цяло лято работехме, и като се върнахме през есента, прибрахме се по къщите и едно от близнаците се разболя и почина. Аз ходех на училище. Учила съм първи клас четири години. Ходех на училище боса. Таме, като купуваше брашно в книжни чували, откъснах една книга от чувала и си правех пола, за да ходя на училище. Като седях на чина, тя се скъса и аз ставам и си тръгвам, учителката не ме закачаше. Ходех гладна на училище. Продължих да уча от четири години. Във втори клас от бедностията спрях да уча. Един старец имаше каруца и кон караше на три махали Веднъж в седмицата да прожектирам кино. По-затомните седях на пейките, а ние надничахме по прозорците. През лятото мама и тате отиваха да живят на богатите и те им даваха брашно, картофи и фасул. Мама, като ходеше на работа, нямаше кой да ни меси хляб и аз трябваше да меся, да готвя и да пера. Перехме с хума, къпехме се с хума.

През 60-та година бях вече голяма - на 19 години тате изкара повече пари, купихме си каруца и кон, събрахме камъни и ги чукахме, за да ги постелем по пътищата. През есента се върнахме в село Васелица и се запознах с едно момче от нашето село. Той ме хареса и ме открадна. Това момче беше кръгъл сирак. Бяха девет деца, от тия девет деца четири бяха на пансион. Нямахме си забивки и постелки и едни хора ни съжалиха и ни гадоха

одеало и дъшерек. След като се оженихме, гойдохме в София и отидохме на квартира. Мъжът ми се хвана на работа. Родиха ми се пет деца. Ожениха се и другите ми братя и сестри, и те имаха деца. Един ден аз и сестра ми извикахме майка ни да ни гледа децата, за да отидем в гората за дърва. Мина една жена с котли, напълнени с вода, майка ми се скарала с жената, заради децата. Жената отива и извиква мъжка си, той взима кобилицата от нея и удря мама как си седяла на кревата, пред нашите деца, и тя умира на място. Децата много се уплашиха. След като почина майка ни, ние продължихме да живеем по същия начин, от село на село от град на град да чукаме камъни.

70-та година гойдохме в София да работим. Започнахме да работим с мъжка ми в "Чистота", метяхме и миехме, защото само там приемаха. Видях, че изнемогвахме и започнах работа на още две места. Децата се гледаха сами, защото нямаше кой да ги гледа. Всичките учеха в едно училище, сами се обличаха, сами се решеха. Мъжът ми се разболява, 81-ва година получи инфаркт и стана неподвижен. Аз сама се борех с живота, изхранвах си децата и ги обличах, гледах също и мъжка ми. Събрах пари и купих място. Отказах се от едната работа и тръгнах на сметостоварището, там събирах шишета и ги миех, и продавах по магазините. От тях си изкарвах пари и си купих прасета. Продадох прасетата и си построих една стая. Големият ми син се ожени и има две деца. След време жена му го остави с две си деца. Аз отглеждах две си внучета и болния ми съпруг. Болният ми съпруг, който беше 14 години неподвижен, почина, внуките ми се ожениха и аз останах сама. Така живота ми протече в трудности и бедностия. Сега съм на 60 години пенсионерка и очаквам внуките ми да живеят по-добър живот от моя.